

ВИКОРИСТАННЯ БАНКАМИ НОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ ФІНАНСУВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙ

Впровадження ринкових відносин в Україні безпосередньо пов'язане з формуванням і зміцненням кредитного сектору економіки, посиленням його впливу на активізацію інвестиційного процесу, структурну перебудову та зростання економічного потенціалу країни.

На сьогодні банківська система як найбільш стійкий і стабільно працюючий сегмент національної економіки, стає все більш важливим інструментом мобілізації і перерозподілу внутрішніх фінансових ресурсів, невід'ємною складовою частиною інвестиційного процесу, основним джерелом капіталу. Банки активно впливають на економічні і соціальні процеси. На сучасному етапі розвитку економіки України, коли такі джерела отримання капіталу як випуск корпоративних облігацій та ринок пайових цінних паперів знаходяться на початковій стадії розвитку, а обсяги власних інвестиційних ресурсів підприємств є недостатні навіть для простого відтворення, комерційні банки стають реальним джерелом кредитування поточної та інвестиційної діяльності підприємницьких структур.

На сучасному етапі розвитку економіки в Україні надзвичайно актуальним є пошук та використання банками нових інструментів фінансування інвестиційного процесу, адже такі традиційні інструменти як банківські довгострокові кредити не можуть задовольнити потреби реального сектору економіки, насамперед, через недостатній кредитний потенціал банку, обмежену ресурсну базу, а також через значний ризик, на який наражається банк у процесі кредитної діяльності.

Особливо гострою дана проблема є для підприємств малого і середнього бізнесу, які виступають активними учасниками інвестиційного процесу як в Україні, так і за кордоном і вважаються „двигуном” ринкової економіки. Саме в секторі малого підприємництва створюється і функціонує чимала маса національних ресурсів, яка є живильним середовищем для середнього та великого підприємництва.

Нині в багатьох країнах з розвинутою економікою в малому бізнесі зайнято від 5 до 15% населення. У США в малому бізнесі працює 53% зайнятих у приватному секторі і на нього припадає 47% загального обсягу продажу товарів у країні, а також 50% валового внутрішнього продукту.

В Україні сектор малого бізнесу перебуває на початковому етапі розвитку і характеризується високим ступенем неефективності. Одночасно українські підприємства потерпають від надмірних податків і складної системи регулятивних норм. Власні ресурси для інвестування таких підприємств доволі обмежені.

Одним із важливих інвестиційних ресурсів підприємств малого та середнього бізнесу можуть бути банківські кредити. Однак сьогодні можливості одержання кредитів суб'єктами малого підприємництва є вкрай обмеженими. Причини такого становища криються у тому, що комерційні банки незацікавлені у видачі невеликих за розміром кредитів (мікро кредитів): процедура прийняття банками рішень щодо таких кредитів досить складна; у суб'єктів малого підприємництва немає відповідного майна, яке може виступати заставою відповідно до вимог банківського регулювання тощо.

За таких умов виникла потреба у використанні нових для України альтернативних джерел та способів фінансування малих підприємств. На сьогодні такою альтернативою виступає мікрокредитування. Досвід Європейських країн щодо використання мікрокредитування засвідчує, що даний механізм є набагато ефективніший у задоволенні потреб підприємств, ніж кредитні програми комерційних банків.

Банківський сектор, який упродовж багатьох років не звертав увагу на потреби малого бізнесу, усвідомив головні переваги надання фінансових послуг цьому сектору і можливість отримання високих прибутків та зменшення ризику шляхом інвестування портфелів позик.

Останнім часом більшість великих комерційних банків досягли позитивних результатів у кредитуванні малого бізнесу. Разом з тим, незважаючи на всі позитивні результати, потреба у нарощуванні обсягів фінансування та кредитування малого бізнесу залишається актуальною на сучасному етапі.

У статті поставлено за мету дослідити механізм мікрокредитування як важливого інвестиційного ресурсу, одного із засобів підвищення інвестиційної активності малих підприємств з боку банків та перспективи його розвитку в Україні.

Слід зазначити, що система недержавного мікрокредитування успішно діє у багатьох країнах світу. В Україні проблема мікрокредитування малого бізнесу почала вирішуватися, насамперед, за підтримки міжнародних фінансових організацій. Зазначимо, що мікрокредитування відбувається в рамках спеціальних програм або кредитних ліній міжнародних фінансових організацій, рідко коли за рахунок власних коштів банку.

- Кредитні лінії та спеціальні програми для малих і середніх підприємств в Україні почали впроваджуватися ще в першій половині 90-х років. Нині обсяги і кількість кредитів у рамках цих програм зростають, і дедалі більше банків виявляють бажання брати участь у цих проектах.

Зауважимо, що стати учасником програми для банків не так просто, адже міжнародні організації встановлюють значний перелік вимог до таких банків.

В Україні учасниками міжнародних програм мікрокредитування стали такі комерційні банки: „Аваль“, „Ажіо“, ВАБанк, „Кредитпромбанк“, „Міжнародний комерційний банк“, „Надра“, „Приватбанк“, „Укрсоцбанк“, „Форум“. Поряд з цим в Україні існує лише один банк, головним напрямом діяльності якого є мікрокредитування. Це – ЗАО „Мікрофінансовий банк“, зареєстрований в НБУ у грудні 2000р. як банк із 100%-ною участю іноземного капіталу. Статутний фонд банку – 10 млн. євро. При цьому частка ЄБРР, МФК, Western NIS Enterprise Fund, Німецько-Українського Фонду складає по 20%, німецької інвестиційної компанії ІМІ (International Micro Investition) та голландського фонду DOEN – по 10%.

Разом з мікрофінансовими банками, які розташовані в Албанії, Боснії, Болгарії, у Грузії, Косові, Молдові, Румунії, Росії та Югославії, Україна також стає частиною мережі мікрофінансових установ по всій Східній та Південно-Східній Європі.

Зазвичай під програмою мікрокредитування прийнято розуміти комплекс фінансових та консалтингових послуг, що надаються мікрофінансовими інститутами цільовим групам позичальників. Нараховується велика кількість способів, шляхів та форм надання мікрофінансових послуг та їх поєднання, тому стандартної програми мікрокредитування не існує. У кожному конкретному випадку вона будується так, щоб пропоновані послуги відповідали специфічним потребам обраної цільової групи та поставленій меті (наприклад, підтримка малозабезпечених сімей, створення робочих місць тощо).

Мікрокредитування як своєрідне інвестування суб'єктів малого підприємництва має певні особливості, а, одночасно, і переваги:

- відносно невеликі розміри кредитів, переважно на суму до 1 тис. неоподаткованих мінімумів доходів громадян;
- максимальна доступність кредитних ресурсів для суб'єктів малого підприємництва та короткостроковість мікрокредитів;
- спрощення порядку надання мікрокредиту;
- незмінність узгоджених процентів за користування кредитом протягом строку дії договорів;
- використання коштів виключно у підприємницькій діяльності, а не на цілі споживчого характеру;
- спрямування доходів від здійснення мікрокредитування винятково для поновлення кредитних ресурсів установи та її подальшої діяльності, що виключає можливість одержання цих доходів інвесторами і засновниками;
- незабезпеченість мікрокредитування заставою, що передбачає застосування інших засобів забезпечення – поруки та гарантії;
- застосування стимулюючих засобів повернення мікрокредитів, якими є можливість наступного одержання мікро кредитів у більших розмірах та формування відповідної „кредитної історії“ для подальшого банківського кредитування.

Кредити видаються для довгострокового фінансування засобів виробництва, короткострокового фінансування витрат на сировину та запчастини для подальшого використання у виробництві, фінансування лізингу, а також короткострокового фінансування експортних контрактів. Термін кредитування – до 5 років, включаючи пільговий період не більше 2-х років, процентна ставка не перевищує LIBOR+8% [1].

У 2002 році у рамках МСП-2 кредити на загальну суму 15 млн. доларів США отримало 21 підприємство, причому 14 з них – на термін до 4-5 років. Найбільшу кількість кредитів отримали підприємства Київщини (6), Вінничини, Одещини та Закарпаття (по 3). Варто зазначити, якщо раніше лєвова частка „малих“ кредитів припадала на Київ, то у 2002 році такі кредити помітно „змістилися“ в регіони [1,2].

У листопаді 1998р. Програму мікрокредитування в Україні розпочав і Європейський Банк Реконструкції та розвитку. Ця програма є розширенням кредитної лінії для малих та середніх підприємств, що існує в Україні ще з 1995р. і складає за обсягом 120 млн. доларів США. Реалізація програми проходить за підтримки ТАСІС – Програми Європейського Союзу та USAID-Агенства США з міжнародного розвитку. З українського боку відповідальним за виконання проекту є Національний банк України.

Кредитування малого підприємництва в Україні здійснюється також за кредитною лінією Western NIS Enterprise Fund (WNISEF). Це інвестиційний фонд з капіталом 150 млн. доларів США, наданих Конгресом США через Агенство міжнародного розвитку (USAID). Кредитна підтримка фонду передбачає як прямі кредити, так і фінансування лізингу обладнання. Це практично єдиний фонд в Україні, який на пільгових умовах кредитує селянсько-фермерські господарства, причому строки повернення боргу узгоджуються з сезонністю врожаїв та реальними можливостями цих господарств.

Основним недоліком багатьох кредитів, що надаються за програмами підтримки малого бізнесу в Україні, є їх короткостроковий характер. Одним з небагатьох комерційних банків, що пропонує українським

підприємствам пакет кваліфікованих послуг, пов'язаних із залученням, наданням, управлінням та супроводженням середньо- та довгострокових іноземних кредитів для реалізації ефективних кредитних проектів, є Укрексімбанк. Сьогодні через Укрексімбанк українські підприємства мають можливість залучити іноземні кредити терміном від 1 до 10 років під помірні процентні ставки в рамках кредитних ліній і програм Угорщини, Чехії, Данії, та Німеччини.

Укрексімбанк працює за такими міжнародними кредитними лініями [3]:

- кредит Експортно-Імпортного банку Китаю;
- кредит під гарантію німецького страхового товариства „Гермес“;
- кредити під гарантію датського страхового товариства Export Kredit Fonden;
- кредити під покриття угорської страхової корпорації МЕНІВ;
- програма Ексімбанку США фінансової підтримки операцій за Проєктами українських підприємств;
- програма кредитного сприяння розвитку малого та середнього приватного підприємництва в

Україні:

- кредити під страхове покриття Чеської Корпорації зі страхування та експортних гарантій (EGAP);
- кредити Корпорації розвитку експорту Канади.

Зокрема в січні 2000р. Укрексімбанк започаткував фінансування чотирьох нових проектів на загальну суму понад 6 млн. дол. США за кредитною лінією Світового банку в рамках проекту розвитку експорту. Кредити тут надаються під контракти на закупівлю устаткування, а також для поповнення оборотних коштів підприємств. Одержувачами кредитів виступили підприємства машинобудівної, легкої і поліграфічної промисловості, серед них – ВАТ „Завод полімерних матеріалів“ (м. Київ) і ВАТ „Стиль-модерн“ (м. Київ). На стадії доопрацювання перебувають ще 8 кредитних проектів, які можуть бути профінансовані в рамках проекту розвитку експорту [4, с.47].

Акціонерний комерційний банк (АКБ) „Правексбанк“ (м. Київ) оголосив намір спрямувати 3 млн. дол. США на інвестування українських підприємств малого бізнесу. Банк має намір співпрацювати з виробниками як у промисловості, так і в сільському господарстві [4, с. 48].

Активну фінансово-економічну підтримку малого бізнесу в Україні здійснює акціонерне товариство комерційний банк „Кредит Банк (Україна)“. Він кредитує суб'єкти підприємництва за рахунок ресурсів кредитної лінії KREDYT BANK S. A. [5].

Максимальна сума отримання кредитів: 250000 доларів США або євро – для обігового кредиту, 350000 доларів США або євро – для інвестиційного кредиту. При цьому терміни кредитування складають: для обігових кредитів – до 1-го року, інвестиційних кредитів – до 3-х років, але не пізніше, ніж до 30 серпня 2004р. частка власних коштів у фінансуванні операції, що пропонується до кредитування, повинна на момент видачі кредиту становити: не менше 20% - для обігового кредиту, не менше 30% - для інвестиційного кредиту.

Ще одна програма підтримки малого бізнесу – кредитна програма сприяння малому та середньому бізнесу фонду „Євразія“ [6, с.241].

На сьогоднішній день більше половини комерційних банків України займаються кредитуванням малого та середнього бізнесу поза програмами мікрокредитування, оскільки кредитування малого бізнесу є прибутковим.

Щоб переконатися в ефективності Програм мікрокредитування в Україні, проаналізуємо основні показники їх розвитку. Основними показниками, які дозволяють уявити масштаби розвитку Програми мікрокредитування в Україні є розміри та кількість виданих кредитів. Кількість кредитів зростає набагато швидше, ніж їхня сума. Це пояснюється тим, що поступово зменшується середня сума кредиту. На початку реалізації Програми (1999 рік) вона досягала 15 тис. доларів США, а станом на 01.01.2003 року – 3,5-5 тис. доларів США. (залежно від регіону, виду діяльності тощо).

Зазначимо, що у наданні кредитів спостерігається велика сезонність. Пік видач припадає на листопад-грудень, а несезонним місяцем є січень. Саме в січні кількість виданих кредитів зменшується приблизно у півтора рази.

Якість загального кредитного портфеля мікрокредитування по Україні знаходиться у постійній динаміці. Так, у 2001-2003 роках рівень прострочених кредитів коливався від 0,39% до 0,75%. Це порівняно добрий показник, якщо враховувати те, що в окремих банках, які реалізують Програму мікрокредитування, рівень неповернення кредитів часто перевищує 1% [7].

Ефективність реалізації Програми мікрокредитування в Україні характеризується тим прибутком, який отримують комерційні банки-партнери. В даному випадку ефективність – це маржа, що виражається у різниці між залученими та вкладеними ресурсами за вирахуванням усіх витрат, пов'язаних з кредитуванням.

Комерційні банки, що беруть участь в Програмі мікрокредитування, тобто займаються розміщенням ресурсів, залучених за кредитними лініями ЄБРР та НУФа, заробляють додатковий прибуток. Згодом ці ресурси знову розміщуються, тобто вкладаються в економіку нашої держави.

Для ЄБРР вигідно розміщати ресурси в нашій країні, оскільки відсоткова ставка у європейських країнах значно нижча. Окрім того, ЄБРР не несе майже ніякого ризику (крім ризику банкруства банку) по поверненню вкладених коштів. Всі ризики, що пов'язані з поверненням вкладених ресурсів несе комерційний банк, який здійснює розміщення ресурсів отриманих в межах кредитної лінії ЄБРР.

Проведений аналіз реалізації програми мікрокредитування в Україні показав, що попит на мікро кредити щороку зростає.

Подальший розвиток мікрокредитування як інструмента підтримки малозабезпечених груп населення та засобу стимулювання підприємства вимагає:

- активної розробки та опробації прийнятих у межах існуючого правового поля моделей мікрофінансових інститутів і схем функціонування;
- створення відповідної нормативно-правової бази, яка узаконила цей специфічний вид кредитних відносин і надала б можливість використання різноманітних методологій мікрокредитування з урахуванням потреб та особливостей окремих груп клієнтів.

Література:

1. Слинко Д. Лінії підтримки для малого бізнесу// Галицькі контракти. – 2003. - №17-18, травень. С.9.
2. Слинко Д. Мікрофінанси йдуть у регіони// Галицькі контракти. – 2003. - №17-18, травень. С.8.
3. Кредитные линии// <http://www.eximb.com.ua/service/legal/loan/>
4. Основні події у сфері міжнародного співробітництва України: грудень 1999 – лютий 2000// Моніторинг інвестиційної діяльності в Україні. – 2000. - №1 – с. 47-50.
5. Послуги для юридичних осіб// <http://www.kredybank.com.ua>
6. Руденко Л.В. Розрахункові та кредитні операції у зовнішньоекономічній діяльності підприємства: Підручник. – К.: Лібра, 2002, с. 304.
7. Програма мікрокредитування в Україні// <http://www.microcredit.com.ua>
8. Пересада А.А., Майорова Т.В. Інвестиційне кредитування: Навч. посібник. – К.: КНЕУ, 2002р. – 271с.
9. Ткачук О. Мікркредит як одна з перспективних форм інвестування малих підприємств в Україні// Банківська справа. – 2001. - №3. – с. 34-37.

Сизоненко В.О.

ИННОВАЦИОННЫЕ ФОНДЫ КАК ФОРМА ФИНАНСИРОВАНИЯ ВЕНЧУРНОГО БИЗНЕСА

Серед чисельних публікацій останнього часу, присвячених інноваційній діяльності, організації венчурного бізнесу невинувато мало часу займають питання фінансового забезпечення інноваційного підприємництва [1–5]. Більшість дослідників або констатують зменшення обсягів фінансування науки та науково-технічної діяльності [6, с. 21-23], або вважають, що до науки можна застосувати ту ж стратегію, що й до промислових підприємств: зробити перший крок до реструктуризації (зміни форми власності), залишити напризволяще у ринковому середовищі, в якому і відбувається природний відбір і виживання суб'єктів інноваційної діяльності. Окремі дослідники роблять наголос на недоліках державної інноваційної політики [7, с. 73], намагаються дати загальні рекомендації по її удосконаленню.

Між тим, в останні роки відбуваються досить суттєві зрушення у формуванні нормативно-правової бази та інституціонального середовища інноваційної діяльності. Достатньо назвати Закон України "Про інноваційну діяльність" що в повному обсязі вступає в силу з 1 січня 2004 року. Згідно з цим законом визначається категоріальний апарат, мета і принципи державної інноваційної політики, об'єкти та суб'єкти інноваційної діяльності, державне регулювання, правовий режим інноваційних проєктів, продуктів і продукції, інноваційних підприємств. Він закладає сучасні механізми державної підтримки інноваційної діяльності, створює правові засади застосування новітніх фінансових інструментів – страхування ризиків, погашення відсотків по кредитах, пільгове кредитування спеціальними кредитно-фінансовими установами. Досить суттєвими є податкові пільги: суб'єктам інноваційної діяльності для виконання ними інноваційних проєктів може бути надана фінансова підтримка шляхом можливості залишити 50 % ПДВ та 50 % податку на прибуток, а в окремих випадках – не сплачувати ввізне мито та ПДВ на обладнання і матеріали для інноваційних проєктів.

Разом із діючим законодавством України у сфері інноваційної діяльності, яке базується на Конституції України і складається із законів України "Про інвестиційну діяльність", "Про наукову і науково-технічну діяльність", "Про наукову і науково-технічну експертизу", "Про спеціальний режим інвестиційної та